

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

САЛО Іван Васильович

**УПРАВЛІННЯ І РЕГУЛЮВАННЯ
ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ СТВОРЕННЯ
НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.02.03 - "Управління, планування
та державне регулювання економіки"

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків - 1996

НБ 35.728

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, академік Української академії інформатики **Бабич В.П.**

Офіційні опоненти:

- доктор економічних наук, професор, академік Української академії інформатики **Ермошенко М.М.**
- доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України **Мищенко В.І.**
- доктор економічних наук, професор **Перерва П.Г.**

Провідна установа: Київський університет імені Тараса Шевченка.

Захист відбудеться " 4 " травня 1996 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 02.02.10 по захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у Харківському державному університеті за адресою: 310002, м. Харків-2, вул. Мироносицька, 1, ауд. 3-63.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного університету: 310077, м. Харків-77, майд. Свободи, 4.

Автореферат розіслано " 2 " вересня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої Ради

А. Б.

Кац А. Б.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00760060 (J)

© Сало І.В., 1996

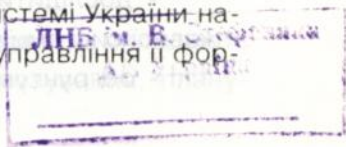
I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми. Чотирьохрічний період проведення ринкових реформ в Україні показав, що перебороти кризові явища тільки політичними методами неможливо. Потрібне чітке використання економічних важелів стабілізації економіки, до яких відносяться податки, кредит, ціни, тобто потрібна правильна економічна політика, що є надзвичайно актуальним при вході України в нову економічну систему. Головна роль у цій економічній політиці належить фінансово-кредитній системі, становлення і розвиток якої в Україні відбувається у період гострої економічної кризи та інфляції. Запропоноване дослідження присвячене висвітленню процесів, які тягарем лягли як на кредитну систему, так і на фінанси держави.

В дисертації досліджуються найсуттєвіші проблеми грошового обігу, фінансів та управління інфляційними процесами в Україні на основі світового досвіду та сучасної економічної теорії. Для їх вирішення пропонуються нові підходи до формування системних показників фінансового планування та прогнозування, до податкової політики, методів формування бюджетних та позабюджетних фондів.

Відсутність чіткої організації бухгалтерського обліку негативно впливає на економіку і, насамперед, на прибутковість підприємств. При цьому стає неможливим проведення аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств, що призводить, поряд з іншими факторами, до значного скорочення прибутків та платежів у бюджет, розрахунків за одержані кредити, в кінцевому підсумку - до ще більшого посилення фінансово-кредитної нестабільності держави.

Чільне місце у фінансово-кредитній системі України належить кредитній системі, а тому питання управління її фор-

муванням в умовах економічної нестабільності та фінансових ризиків стає надзвичайно важливим.

Виходячи з кризового стану в економіці, необхідно вже сьогодні використовувати досягнення світового досвіду по подоланню кризових явищ. Провідною ланкою в подоланні кризових явищ є фінансово-кредитна система, яка поряд з фінансовими органами об'єднує банки, біржі, довірчі товариства, інвестиційні фонди.

Велику роль у подоланні кризових явищ відіграє співробітництво із міжнародними фінансово-кредитними установами. Але основним напрямком подолання кризових явищ є мобілізація внутрішніх резервів, тобто фінансових та матеріальних ресурсів і їх ефективне використання, що потребує підняття ролі місцевих органів управління.

Актуальність поставлених проблем, таких як необхідність розробки науково обгрунтованої стратегії та тактики становлення фінансово-кредитної системи в умовах ринкової економіки, відпрацювання механізму управління та регулювання процесу формування бюджету, податкової політики, грошового обігу та кредитної політики в цілому визначили мету і завдання досліджень даної дисертації.

Метою досліджень є розробка методів управління фінансово-кредитною системою відповідно до створюваної в Україні нової економічної системи, як основи, що повинна забезпечити стабілізацію економіки.

Загальна мета коригується в таких конкретних завданнях, вирішуваних у процесі дисертаційного дослідження:

- розкрити економічну суть фінансів, кредиту, грошового обігу як основи діяльності держави та визначити їх особливості в умовах ринкової економіки;
- дослідити та обгрунтувати систему організації державної системи регулювання фінансово-кредитної діяльності;
- обгрунтувати необхідність реформування банківської

системи через створення інвестиційних банків та акціонерного товариства по інкасації цінностей;

- дослідити необхідність введення твердої національної грошової одиниці та витіснення з обігу валют інших країн;

- обґрунтувати необхідність зміни податкової політики держави відповідно до стану економіки; зокрема, обґрунтувати введення податку на фонд оплати праці чи обсяг реалізації, замінивши ними податок на прибуток чи доход;

- розробити методику формування бюджетів з урахуванням необхідності централізованого регулювання бюджетів усіх рівнів на період до повної стабілізації економіки;

- обґрунтувати необхідність державного регулювання бюджетів у залежності від економічного розвитку регіонів;

- розробити чітку систему планування позабюджетних фондів;

- обґрунтувати необхідність створення Платіжної Ради або ж клірингового банку для впровадження торговельних операцій між Україною і Росією;

- розробити принципову схему організації інформаційного забезпечення фінансово-кредитної діяльності;

- дослідити причини виникнення інфляції та розробити пропозиції по управлінню інфляційними процесами;

- провести апробацію результатів, одержаних у процесі дисертаційних досліджень.

Предметом досліджень є економічні відносини, які виникають у процесі фінансово-кредитної діяльності, їх кількісна оцінка та організаційно-економічний механізм фінансово-кредитної діяльності.

Об'єктом досліджень є фінансово-кредитна діяльність суб'єктів господарювання як система на всіх рівнях державного управління та регулювання.

Методичну та теоретичну основу досліджень складають основні положення теорії розвитку, прогнозування, плану-

вання та організації управління, праці вітчизняних та зарубіжних вчених в галузях управління, фінансів, кредиту, законодавчі та нормативні акти органів державної влади та управління, а також довідкові матеріали і статистична інформація.

В роботі над дисертацією автором використані методи діалектико-матеріалістичного аналізу: абстрактно-логічний, монографічний, економіко-статистичний, балансовий і метод визначення коефіцієнтів, групування за функціонально-однорідними ознаками теорії кореляції.

Наукова новизна досліджень характеризується такими положеннями:

- обґрунтована необхідність структурної перебудови фінансово-кредитної системи України, спрямованої на подолання інфляції та забезпечення макроекономічної стабілізації;

- на основі вдосконалення методики розрахунків грошових агрегатів і обґрунтування пропозицій по упорядкуванню грошового обігу запропонована концепція існування нейтральних грошей, яка дозволяє виявити чинники та розробити конкретні заходи по управлінню грошово-кредитними потоками;

- обґрунтована необхідність створення Казначейства для чіткого контролю держави за обліком надходжень і використань коштів державного бюджету та обґрунтовано структуру управління державного Казначейства при Міністерстві фінансів України та його органів на всіх рівнях (обласному, міському, районному);

- обґрунтоване положення про недоцільність формування в перехідний період до ринкової економіки місцевих бюджетів на основі самофінансування;

- розроблені принципи і методи державного регулювання місцевих бюджетів за рахунок загальнодержавних доходів, дотацій, субвенцій і субсидій;

- з метою скорочення дефіциту бюджету, впровадження жорсткого режиму економії коштів запропоновано методичку нормативного регулювання видатків бюджету;
- розроблено систему фінансово-кредитного контролю в народному господарстві держави;
- обгрунтована доцільність запровадження на Україні якісно нової методики податкової системи, спрямованої на стимулювання розвитку виробництва, і доведена необхідність заміни податку на прибуток податком на фонд оплати праці або обсяг реалізації;
- виходячи із обгрунтованих пропозицій по структурній перебудові фінансово-кредитної системи, розроблено методичку формування бюджетів та позабюджетних фондів усіх рівнів;
- розроблена концепція планування та управління системою обліку грошового обігу;
- розроблені пропозиції по створенню єдиної системи інкасації цінностей при Національному банку через створення спеціального акціонерного товариства;
- внесені пропозиції щодо вдосконалення системи інформаційного забезпечення фінансово-кредитної діяльності, обгрунтована доцільність введення на Україні електронних грошей, запропоновані конкретні заходи по подоланню платіжної кризи.

Практична цінність результатів досліджень визначається обгрунтованими пропозиціями по вирішенню питань структурної перебудови фінансово-кредитної системи України та вдосконалення управління фінансами держави, банківською діяльністю, бюджетною системою, податковою політикою та фінансово-кредитним контролем з метою подолання економічної кризи, забезпечення макроекономічної стабілізації.

Розроблені автором у дисертаційному дослідженні пропозиції знайшли своє відображення в новій редакції Закону

“Про бюджетну систему України”, в Указі Президента України “Про державне казначейство України”. Дослідження автора лягли в основу комплексної програми розвитку Сумської області до 2000 року, а також знайшли відображення в рішеннях сесій обласної, міських і районних Рад при затвердженні бюджетів.

Основні положення і результати відображені в науковій темі: “Державне регулювання ринкових відносин в Україні”. Номер державної реєстрації: ДРІА 01008714Р.

Результати досліджень передавались в Кабінет Міністрів України, комісію Верховної Ради України з питань фінансової та банківської діяльності, Національний банк, Міністерство фінансів та Міністерство економіки України і апробовані на наукових конференціях та використані при підготовці звітів, по науково-дослідних роботах: “Стан і перспективи розвитку ринку цінних паперів у Сумській області”. Номер державної реєстрації 01944022804.

Матеріали дисертаційного дослідження використані при підготовці науково-педагогічних кадрів, для поліпшення навчального процесу в лекційних курсах та при проведенні практичних занять зі студентами вищих навчальних закладів економічного профілю.

Основні публікації. Основні положення дисертації відображені в 30 публікаціях загальним обсягом 40 д. а., в тому числі в трьох монографіях і чотирьох брошурах.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і пропозицій та списку використання літератури. Роботу викладено на 365 сторінках, мал. 22, табл. 20.

II. ЗМІСТ І ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ

В даному науковому дослідженні сформульовані основні критерії державного управління фінансово-кредитною системою в період побудови нової економічної системи, визначені поняття і методологічна основа таких економічних категорій, як гроші, фінанси, кредит, ціни та визначено їх вплив на стабілізацію економіки і поступальний її розвиток.

Перехід до ринкової економіки потребує наукового дослідження становлення на Україні грошової системи і управління грошовим обігом, економічної суті інфляції та формування системи управління інфляційними процесами, причини яких криються в зменшенні виробництва товарів і зростанні цін на них, тобто в відсутності рівноваги між товарною і грошовою масою.

За даними нашого дослідження в умовах інфляції проходить неконтрольоване зростання цін, що означає дестабілізацію грошового обігу. Це породжує безперервний процес додаткового випуску грошей в обіг і обумовлює нестримне падіння виробництва і економіки в цілому.

В процесі досліджень автором проведено вивчення впливу грошових агрегатів на розвиток економіки в США і впровадження їх на Україні. Сьогодні НБУ ввів у практику аналіз грошових агрегатів, що має важливе значення для управління грошовим обігом.

Дисертаційні дослідження грошового обігу дали змогу виявити невідповідність сьогоденної служби інкасації грошей і цінностей в системі НБУ. Запропоновано на базі служб інкасації регіональних управлінь НБУ створити акціонерне товариство, де акціонерами поряд з НБУ мають бути і комерційні банки, в руках яких буде не менше 50 відсотків акцій. Створення акціонерного товариства інкасації, на наш погляд, покладе край різним тлумаченням відносно належ-

ності служб інкасації та буде відповідати дійсному стану речей - переходу до ринкової економіки. Пропозиція автора схвалена Правлінням НБУ.

Щоб визначити методологічну основу фінансів як економічної категорії, досліджено формування структури та засад управління фінансовою системою, прогнозування і планування фінансів, запропоновані нові підходи до формування засад бюджетної та податкової політики, методи регулювання бюджетів та формування і використання позабюджетних фондів.

В ході дисертаційних досліджень обґрунтовано необхідність, навіть в умовах прийняття консолідованого бюджету, державного планування бюджетів усіх рівнів та їх регулювання в процесі виконання.

Відносна самостійність державного і місцевих бюджетів викликала необхідність створення органу контролю за використанням державного бюджету. Таким органом стає Державне казначейство, підпорядковане Міністерству фінансів України і його органи на місцях (обласні, районні), які забезпечують також контроль повноти надходження податків і доходів до державного бюджету. В ході досліджень запропоновано структуру органів казначейства, яка схвалена Міністерством фінансів України.

Податки формують більшу частину доходів бюджету. Дослідження показують, що в умовах переходу до ринкової економіки мають змінюватись як податкова система, так і методи розрахунку та сплати податків. Податкове законодавство розвинених країн виробило гнучкий механізм, який чітко реагує на зміни в економіці. Недоліком же податкових реформ України, як і інших країн СНД, є те, що соціальні наслідки податкових реформ, як правило, не прогнозуються, посилюючи соціальну напругу в суспільстві. Тому діюча система оподаткування потребує удосконалення. На нашу

думку, Україні потрібен податок, який би стимулював виробництво. Було б доцільним оподатковувати витрати, спрямовані на одержання доходів - фонд оплати праці або обсяг реалізації продукції. Такий підхід повинен сприяти:

- оперативному коригуванню системи оподаткування без зміни принципу формування податку через коефіцієнти чи відсотки;

- стимулюванню виробництва через скорочення матеріальних витрат;

- вирівнюванню умов оподаткування підприємств усіх форм власності.

Введення податку, на думку автора, не потребує особливих затрат часу для його розрахунку, оскільки його можна обчислювати як за коефіцієнтом, так і у відсотках через формулу:

$$P = \Phi \cdot K \cdot B$$

де P - сума податку; Φ - фонд оплати праці; K - загальний податковий коефіцієнт; B - галузевий коефіцієнт коригування.

Аналогічна формула може використовуватись і при введенні податку на обсяг реалізації продукції.

Зрозуміло, що податки треба виплачувати не тільки за кінцевий результат господарювання - прибуток, а і за використані трудові ресурси чи обсяг реалізації продукції, що стимулюватиме впровадження у виробництво передових технологій, автоматизації і механізації виробництва.

Дослідження показують, що заміна податку на прибуток податком на доходи результатів не дає. Знижується виробництво продукції і пропорційно знижується надходження податків у доход бюджету.

В цих умовах особливого значення набуває жорсткий режим економії витрачання бюджетних коштів.

Науковий аналіз нового змісту бюджету в перехідний

період до ринкової економіки та його функціонування у старих формах, тобто розкриття діалектики розвитку його змісту і форми, висвітлення становлення економічних категорій в нових умовах є одним з основних відправних моментів вивчення суті бюджету держави. Кожна економічна категорія, відбиваючи процеси суспільного виробництва, пов'язана з іншими категоріями, а тому бюджет тісно взаємодіє з кредитом, ціною, прибутком чи доходами та іншими категоріями, існування яких обумовлене дією закону вартості, використання вартості та її форм.

На цей час уже з'ясовано, що держава через бюджет повинна акумулювати частину національного доходу і фінансувати пріоритетні напрямки розвитку виробництва, соціальний розвиток суспільства, управляти цими процесами, контролювати дотримання суворої економії коштів та їх надходжень, а через них - скорочення дефіциту бюджету.

Основною умовою бездефіцитності бюджету є стійкість економіки і дотримання пропорцій між доходами і видатками. У протилежному випадку необхідно випускати в обіг додаткові гроші для збалансування бюджету, що поглиблює негативні явища в економіці, які ми і спостерігаємо сьогодні.

Форми участі органів влади і управління в процесі формування бюджету різні, але спільним для них є управління податковою і кредитною політикою, бюджетним фінансуванням і регулювання бюджетів - від державного до сільського.

При регулюванні і плануванні бюджетів усіх рівнів слід виходити з необхідності врахування рівнів економічного розвитку областей, які ми пропонуємо згрупувати в чотири категорії.

До першої категорії мають бути віднесені області, які мають найбільш розвинений промисловий потенціал.

До другої категорії відносяться області з середнім економічним потенціалом.

До третьої категорії відносяться області з слабким економічним потенціалом.

Четверту категорію становлять міста Київ, Севастополь та Республіка Крим.

Запропонований автором розподіл областей за їх економічним розвитком дає можливість:

- спростити систему державного регулювання і планування їх бюджетів;

- визначити розвиток їх промислово-виробничого потенціалу, особливо щодо впровадження планування роботи галузей промисловості і сільського господарства та розвиток соціальної інфраструктури.

Перехід до побудови нової економічної системи започаткував різку зміну формування і позабюджетних фондів. Свідченням цього є утворення різних централізованих позабюджетних фондів: Пенсійного, зайнятості, соціального страхування, Чорнобильського тощо, які практично є споживачами коштів бюджету. Не дивлячись на те, що їх діяльність урегульована законодавством та іншими нормативними документами, доходною базою для них залишається господарська діяльність підприємств і організацій усіх форм власності та податки населення.

Дослідження показують, що без чіткої системи планування вказані фонди обійтись не можуть. Для планування доходів Пенсійного фонду нами запропонована наступна формула:

$$X = \left(\frac{\Phi \cdot C}{100} \cdot \frac{\Pi_1}{100} + \frac{\Phi \cdot \Pi_2}{100} \right) K$$

або

$$X = \left(\frac{\Phi \cdot C \cdot \Pi_1}{100} + \frac{\Phi \cdot \Pi_2}{100} \right) K,$$

де X - сума доходів Пенсійного фонду, які плануються; Φ - фонд оплати праці; C - процент відрахувань на соціальне страхування; Π_1 - процент відрахувань соціального страхування до Пенсійного фонду; Π_2 - процент відрахувань до Пенсійного фонду від заробітної плати; K - коефіцієнт зростання заробітної плати.

На практиці, визначаючи суму доходів Пенсійного фонду, можна визначити і суму, яка буде направлена до фонду соціального страхування, оскільки відомо, що формування цього фонду проводиться аналогічно Пенсійному, а точніше, останній формує свій фонд за рахунок коштів соціального страхування, а тому, застосувавши наведену вище формулу, маємо:

$$Y = \left(\frac{\Phi \cdot C \cdot A}{100} + \frac{\Phi \cdot B}{100} \right) K,$$

де Y - сума відрахувань до фонду соціального страхування; A - процент відрахувань до нього; B - процент членських внесків членів профспілки від заробітної плати.

Відносно фонду зайнятості, який формується від фонду оплати праці, то для його планування можна використати формулу:

$$T = \frac{\Phi \cdot B}{100} K,$$

де T - сума відрахувань до фонду; B - процент відрахувань від фонду оплати праці.

В умовах дефіциту бюджету органи влади і управління залучають кошти підприємств для здійснення будівництва житла, об'єктів соціальної інфраструктури тощо.

На наш погляд, вирішення цієї проблеми залежить від визначення суми коштів, необхідних на ці цілі - С; наявності бюджетних коштів - Б; коштів, яких бракує - Н; питомої ваги робітників і службовців даного підприємства у загальній кількості жителів міста, селища - У. Тоді визначити суму коштів, необхідну для внесення до позабюджетного фонду підприємством чи організацією, можна за такою формулою:

$$X = \frac{(C - B) \cdot Y}{100} \text{ або } \frac{H \cdot Y}{100}$$

При розробці програми, наприклад, благоустрою міста, без залучення бюджетних коштів формула матиме вигляд:

$$X = \frac{C \cdot Y}{100}$$

Практика роботи Рад показує, що формування позабюджетних коштів проводиться за рахунок:

- залучення коштів населення;
- доходів від місцевих позик, грошово-речових лотерей та аукціонів;
- плати за реєстрацію і перереєстрацію діяльності підприємств чи отримання ліцензій тощо;
- штрафів за забруднення навколишнього середовища, встановлюваних Радами.

Накопичення коштів на позабюджетних фондах не тільки розширює права Рад усіх рівнів, а й дає необхідні засоби для фінансування соціально-економічного розвитку районів, міст і областей.

Інфляція, дефіцит бюджету в умовах створення нової економічної системи потребують додаткових коштів. Дефіцит бюджету покривається емісією, яку проводить Націо-

нальний банк України, що потребує удосконалення кредитної політики держави. В усіх суспільствах кредит виступає системою грошових відносин, пов'язаною з тимчасовим перерозподілом коштів підприємств, організацій і населення, як правило, у формі банківського кредиту.

Кредит виступає прискорювачем процесу відтворення виробництва, оборотності коштів, регулятором грошового обігу, замінює готівку в обігу через безготівкові розрахунки та забезпечує раціональне використання грошових резервів.

Держава забезпечує економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності поряд з іншими методами, системою кредитних заходів, тобто кредитною політикою.

Основними методами проведення кредитної політики є:

- підвищення або зниження облікової ставки;
- обмеження розмірів кредитів;
- регулювання кредитних лімітів за біржовими операціями з цінними паперами - збільшення або зменшення частки споживчого кредиту.

Сукупність кредитних відносин, форм і методів кредиту та кредитні установи держави становлять кредитну систему. Банківська система України становить собою дворівневу систему, до якої входять Національний банк України та комерційні банки.

Слід відмітити, що донедавна всі грошові та кредитні відносини здійснювали, окрім Держбанку, чотири найбільші банки України: Промбудбанк, Житлосоцбанк, Агропромбанк та Ощадбанк. Три з них, окрім Ощадбанку, провели відкрите акціонування і стали комерційними.

Дослідження показують, що названі комерційні банки: Агропромбанк, Промбудбанк та Житлосоцбанк - були і є нині найбільшими і володіють практично кредитними ресурсами.

При акціонуванні вони вже володіли будівлями і обладнаннями, збудованими за рахунок держави.

Розвиток названих банків практично ліквідував можливість створення нових банків, поставивши останніх в жорсткі умови боротьби за клієнтів. Маючи невеликі кредитні ресурси, нові банки неспроможні виграти в цій боротьбі, вона закінчується банкрутством. Прикладом цього є банкрутство таких банків, як АКБ "Відродження", Легбанк, "Інко" тощо.

При дослідженні фінансової діяльності акціонерних комерційних банків в областях з'ясовано, що практично всі вони є філіалами столичних банків, а це означає відплив грошових ресурсів з регіонів. Цей процес має дві сторони. Великі банки, які раніше були державними і яким дістались клієнти держсектора, можуть маневрувати кредитними ресурсами, а значна частка їх прибутку перераховується в Київ, де знаходяться їх головні контори, а тому немає і не може бути конкуренції та боротьби за клієнта, доки не буде вирішене питання про відновлення статусу державних (нині комерційних) банків "Україна", Промбудбанк, Укрсоцбанк або ж вирішити його через передачу державі не менше 30 відсотків акцій цих банків та їх спеціалізації за такими напрямками діяльності, як сільське господарство, інвестиції, житлово-комунальне господарство та соціально-культурна сфера.

На нашу думку, необхідно йти шляхом організації і розвитку місцевих комерційних банків. Причому банківська система повинна орієнтуватись не тільки на внутрішній ринок. Вона повинна сприяти активному розвитку торгівлі як з ближнім, так і з далеким зарубіжжям.

У боротьбі за місце у світовому співтоваристві щодо розширення структури торгівлі Україна повинна пройти такі етапи:

перший - експорт сировини і металів, придбання за

рахунок одержаної валюти новітніх технологій для виробництва продукції, яка б відповідала світовим стандартам;

другий - поступове завоювання ринків збуту продукції, поліпшення валютних відносин та формування валютної системи;

третій - становлення чіткої національної валютної системи та економічних відносин у світовому співтоваристві.

Дослідження показують, що економіка України сьогодні знаходиться на першому етапі, який долає з великими труднощами. Вивозиться сировина, матеріали, продукція, в основному, по бартеру, де правильність обліку валюти перевірити практично неможливо. Валюта вкладається в банки за кордоном і використовується відповідними державами як кредитні ресурси, які спрямовуються на розвиток власної економіки. Економічне становище України продовжує погіршуватись.

Дослідження валютних ринків США, Німеччини, Японії свідчать, що для подолання нестабільності в торгівлі з ближнім і дальнім зарубіжжям Україна повинна мати чітку валютну політику, яка, на наш погляд, повинна задовольняти такі вимоги:

- проведення комплексу заходів щодо поліпшення платіжного і торговельного балансів держави;

- заборони вивозу валюти за кордон;

- заборони проведення бартерного обміну продукції;

- проведення оподаткування переказних операцій з метою їх регулювання;

- проведення комплексу заходів, спрямованих на обмеження обігу в Україні іноземної валюти, її обміну населенням на національну грошову одиницю та на прискорення її конвертованості.

Основним критерієм оцінки діяльності держави в новій економічній системі є створення умов для розвитку фінан-

сового ринку, який включає в себе фондову біржу, ринки цінних паперів, банківський та міжбанківський кредит, валютну біржу. Сьогодні можна констатувати, що практично в більшій чи меншій мірі фінансовий ринок на Україні діє.

Відсутність на Україні твердих грошей, спад виробництва, погіршення взаємовідносин у торгівлі з ближнім зарубіжжям погіршують економічний стан.

Виходячи із необхідності розширеного відтворення виробництва на Україні необхідно провести дослідження економічних теорій грошей, інвестицій та накопичень, які відображають взаємний зв'язок і взаємну залежність всіх основних категорій розширеного відтворення виробництва і його темпів. Економічні теорії розглядають три проблеми:

по-перше, фактори, які впливають на потенційне зростання економіки:

по-друге, взаємну залежність макроекономічних категорій (споживання, накопичення, інвестиції тощо), які забезпечують стабільне зростання економіки;

по-третє, шляхи досягнення зростання економіки.

В цьому аспекті детально досліджено кейнсіанську модель економічного регулювання та теорію монетаризму М.Фрідмена.

Вихід з економічної кризи кейнсіанська теорія вбачає в: державних інвестиціях в економіку на капітальні вкладення для впровадження передових технологій; виваженій податковій політиці; повній відмові від закупок імпортованих товарів.

Монетаризм М. Фрідмена ґрунтується на кількісній теорії грошей в динаміці із статистичним аналізом, на основі чого робиться висновок, що грошова маса - основа для витрат в економіці.

На наш погляд, заслуговує на увагу поєднання обох теорій. Монетаризм, акцентуючи увагу на грошовій масі, обґрунтовує, що без неї фінанси, бюджет та інвестиції мають

другорядне значення. Дійсність показує, що монетарними методами можна досягти обмеження інфляції, але без стабілізації економіки і її розвитку вони матимуть ще гірші наслідки.

Основою стабілізації економіки має бути чітка організація виробництва і його первинного ланцюга - підприємства. Сьогодні не можна говорити тільки про державні підприємства, їм вже протистоять акціонерні товариства та приватні підприємства, яким притаманні такі відмінні властивості в порівнянні з державними:

по-перше, на відміну від державних матеріальні і грошові ресурси в них є власністю акціонерів чи приватних осіб;

по-друге, напрямки використання коштів, а тим більше вільного прибутку, визначаються за рішенням акціонерів чи приватних осіб;

по-третє, вони, на відміну від державних, більш оперативні в оцінюванні і аналізі прибутковості реалізації продукції за рахунок жорсткого контролю за рівнем витрат з метою досягнення найвищого прибутку;

по-четверте, вони не можуть розраховувати на підтримку держави.

Як державним, так і акціонерним та приватним підприємствам потрібен чіткий бухгалтерський облік, тобто система безперервного відображення коштів по видах і джерелах процесів господарської діяльності, але на сьогодні облік скорочений і не дає змоги проводити повний аналіз фінансово-господарської діяльності.

Економічна криза в першу чергу вдарила по підприємствах, і вони працюють в екстремальних умовах, що потребує перегляду системи управління економікою як на державному, так і на регіональному рівнях. Система управління повинна спиратися на оптимальне поєднання централізованого державного регулювання загальнодержавних інтересів економіки з широкими правами регіонального управління.

Останнім часом в економічній літературі часто стверджується точка зору, яка полягає в тому, що одним із чинників високого рівня інфляції є високі відсотки за банківські позички, а тому одним із найважливіших напрямків боротьби з інфляцією вважається цілеспрямоване управління банківськими процентами.

Базуючись на використанні методу найменших квадратів, автор виконав дослідження взаємозв'язку між цими показниками на основі визначення інтенсивності кореляційних зв'язків, яке дало змогу встановити, що на рівень інфляції банківський процент має суттєвий вплив, оскільки серед інших чинників інфляції його питома вага складає 71 відсоток.

Протягом останніх років при зменшенні обсягів виробництва продукції держава в особі органів управління посилює фіскальну сторону податкової політики, що призводить до розширення податкової бази, але не сприяє розв'язанню проблеми ліквідації дефіциту бюджету. Фіскальна функція фінансів починає переважати над стимулюючою, що поглиблює негативні явища: зменшується виробництво, прибуток. В кінцевому результаті відрахування в бюджет зменшуються, а частка прибутку, що залишається в розпорядженні підприємств, вже не в змозі покривати їх витрати навіть на часткове розширення виробництва.

Перекося в перерозподілі прибутку підприємств не можуть не відбиватися на доходах бюджету. Проведеними дослідженнями виявлено, що якщо в 1990 році в доходах місцевих бюджетів залишилось 49,7 відсотка загальної суми доходів, то в 1995 році - вже тільки 34,9 відсотка. Відповідно до цього зменшуються і видатки бюджетів.

Автором проведені дослідження як по доходах місцевих бюджетів, так і по державних доходах. Розрахунки по стандартній програмі дали змогу вибрати апроксимуючу

функцію, котра для кожного фактора - аргумента має рівний вигляд: у одному випадку це лінійна, а в іншому - ступенева залежність.

Розрахунки на ПЕОМ дозволили не тільки узагальнити матеріали і вивчити по кожному фактору апроксимуюче рівняння, але й зобразити їх графічно по кожному фактору.

В ході дослідження проведено також порівняння видатків бюджетів у Сумській області та в Курській області (Росія) за 1995 рік. У Курській області значно вищі видатки на утримання органів державної адміністрації, правоохоронних органів, народного господарства, а також деякі специфічні видатки, не передбачені бюджетом Сумської області. До таких видатків відносяться видатки на запобігання стихійним лихам, створення умов для організації вторинного ринку цінних паперів тощо.

Разом з тим, значно більші в Сумській області видатки на охорону здоров'я, вирішення соціальних проблем, розвиток фізичної культури.

Дослідження формування бюджетів областей двох держав дали змогу встановити, що в Росії широким фронтом йде процес становлення ринкової економіки за рахунок розвитку не тільки первинного ринку цінних паперів, але й вторинного ринку на рівні областей, міст і районів. Тобто управління процесом формування бюджету областей Росії спрямоване в першу чергу на розвиток виробництва та створення необхідних умов для входження в нову економічну систему. Ця політика стосується не тільки місцевих бюджетів, але й чітко визначається при формуванні державного бюджету.

Дослідження показали, що залучити кошти в державний бюджет для придбання новітніх технологій та розвитку виробництва необхідно за рахунок зменшення податкового тиску на підприємства державного сектора економіки і

прийняття заходів до оподаткування організацій тіньової економіки, яка недодає в бюджет податків до 50 відсотків. Потрібно ввести систему оподаткування, яка б стимулювала виробництво і викликала довіру, тобто створити податкову систему, яка відповідала б стану економіки, наприклад, ввести податок на фонд оплати праці або обсяг реалізації продукції.

Сьогодні на внутрішньому ринку України домінують товари, завезені з інших країн, які займають в загальному обсязі реалізації до 50 відсотків, а це підриває економіку держави і потребує захисту товаровиробників України як законодавчо, в першу чергу, так і за рахунок використання фінансово-кредитних важелів. Україна має великі запаси нафти, вугілля, залізної руди та інших природних ресурсів. За економічним потенціалом вона займала друге місце серед республік колишнього Союзу. Нині ж, навпаки, економіка України відчуває нестачу енергоносіїв, промислове оснащення потребує переобладнання і реконструкції. Орієнтація на експорт товарів у країни з ринковою економікою та на одержання кредитів від МВФ, Світового та інших банків себе не виправдала. Вихід - у жорсткій економії коштів, що призведе до дуже болючого зниження рівня соціальної захищеності населення та його життєвого рівня. Приховане безробіття на Україні насправді становить більше 30 відсотків працездатного населення; за офіційними ж даними, рівень відкритого безробіття не досягає і двох відсотків.

В цих умовах, на нашу думку, вкрай необхідно приховане безробіття перетворити у відкрите, що знизить рівень життя населення, але почнеться позитивний процес тиску безробітних на працюючих, що призведе до різкого підвищення продуктивності праці.

Необхідно вирішити і питання кредитування перспективних напрямків виробництва та впровадження новітніх

технологій. Його вирішення повинно йти шляхом акумуляції кредитних ресурсів як в національній, так і в іноземній валюті. Управління цим процесом повинно здійснюватися за рахунок об'єднання комерційних банків в консорціуми або через асоціацію банків. Об'єднання комерційних банків в консорціуми, окрім здійснення кредитування програм із значними обсягами, зменшить кредитні ризики, дозволить вирішити питання дотримання нормативного показника максимального розміру ризику на одного позичальника. Консорціуми можуть створюватись як на тимчасовій основі, так і на постійній.

Важливе значення для організації дійової системи управління фінансово-кредитною сферою має вирішення питання інтеграції України в світові співтовариства. Україна повинна бути активним членом співтовариства, а не в ролі спостерігача, тому що країни з розвинутою ринковою економікою володіють передовими технологіями виробництва, ноу-хау, енергоносіями тощо, на закупівлю яких вкрай необхідні кошти. Консорціуми, з їх великими кредитними ресурсами, змогли б взяти на себе надання кредитів під гарантію держави.

Як у практиків, так і в науковців з порядку денного не сходить проблема неплатежів. Вихід - у включенні в дію реального механізму банкрутства. Необхідна легалізація фактичного банкрутства підприємств-монополістів і їх продаж з метою зміни власника. До підприємств-монополістів при їх банкрутстві необхідно застосувати механізм санації. Застосування реального механізму банкрутства дасть змогу завершити приватизацію, виявити ефективного власника, а це, в свою чергу, вирішить проблему неплатежів.

Розглядаючи фінансово-кредитні відносини в державі, необхідно відзначити їх спорідненість та розбіжність. Спорідненість фінансів та кредиту в грошових відносинах пов'язу-

ється із зміною форм вартості в процесі обігу фондів підприємств. До них також можна приєднати і кредит, який тісно пов'язаний з системою грошових відносин, що відповідають певному рівню розвитку економіки.

Бюджет як основний фінансовий план держави використовується тільки за рішеннями органів влади і управління.

Наведені положення ставлять нові кредитні відносини, які охоплюють перш за все сферу діяльності підприємств, в особливі, самостійні і паралельні стосунки з фінансовими відносинами.

Створення нової економічної системи України потребує, не заперечуючи самостійності кредитних відносин, єдності фінансово-кредитної політики для вирішення вкрай необхідних питань розбудови держави.

Становлення незалежної України проходить в умовах економічної кризи, різкого зростання цін та інфляційних процесів, що призводить до спаду виробництва продукції, кризи платежів, дефіциту бюджету, різкого зростання дебіторської та кредиторської заборгованості. Це свідчить в першу чергу про те, що економіка України мало пристосована до ринкових відносин. Перехід до ринкових відносин проходить у тяжких умовах нестабільності та наявності всіх форм власності і потребує конкретних заходів по ліквідації інфляційних процесів, які характеризуються:

по-перше, постійним зростанням цін;

по-друге, зниженням виробництва товарів;

по-третє, зростанням грошової маси в обігу;

по-четверте, зниженням реальної цінності карбованця.

Вважаємо, що стримати інфляційні процеси та провести реанімацію економіки держави доцільно за рахунок здійснення таких заходів:

1. Удосконалення структури державного управління економікою (скорочення числа міністерств, відомств, чисельності і штатів органів державного управління).

2. Реформування податкової політики за рахунок введення податків, які б стимулювали виробництво (наприклад, податок на фонд оплати праці чи обсяг реалізації продукції), а не накладання на нашу дійсність систем податків економічно розвинутих держав, які відпрацьовувались десятиками і сотнями років. Потрібна суто українська модель податкової політики.

3. Чітке вдосконалення системи планування доходів і витрат бюджету та бюджетної політики в цілому, за рахунок:

- скорочення видатків бюджету на дотації збитковим галузям та на регулювання цін та послуг;

- встановлення чіткої законодавчо закріпленої фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, визначення нормативів відрахувань від загальнодержавних доходів;

- планування видатків бюджету на основі реально розрахованих надходжень доходів.

4. Удосконалення грошово-кредитних відносин, за рахунок:

- інвестування капіталу в переобладнання підприємств у пріоритетних напрямках, встановлення новітнього обладнання та впровадження передових технологій - як за рахунок зарубіжних інвесторів, так і внаслідок створення вітчизняних інвестиційних банків;

- введення гривни в міжнародні розрахунки і поступово, в міру стабілізації економіки, в грошовий обіг, що зробить її дійсно національною валютою. Введення гривни, як твердої національної грошової одиниці, дозволить повністю ліквідувати бартерні операції, стабілізувати грошовий обіг;

- жорсткої системи контролю за інфляційними процесами і заборони емісійних інвестицій без цільових програм інвестування пріоритетних напрямків розвитку конкретного виробництва зі значним економічним ефектом;

формування нових кредитних відносин, яке повинно опиратися на дійсний стан економіки; створення рівних умов у фінансуванні та кредитуванні підприємств із різними формами власності з метою стабілізації економіки та інтеграції в світове співтовариство.

5. Проведення реформування банківської системи на основі раніше діючих державних, а нині акціонерно-комерційних банків (Промінвестбанк, "Україна", Укрсоцбанк), статутний фонд яких створювався державою. Тому держава повинна мати в цих банках не менше 30 відсотків акцій, що дозволить спрямувати їх діяльність на стабілізацію економіки та інвестування впровадження у виробництво новітніх технологій.

6. Вдосконалення системи амортизаційних відрахувань як найважливішого джерела фінансування відтворення основних фондів з метою формування нової інвестиційної політики.

7. Вирішення питання поповнення обігових фондів підприємств і організацій.

8. Забезпечення чіткого обліку у державному бюджеті всіх централізованих позабюджетних фондів і цільового їх використання, а економію по цих фондах слід направляти на забезпечення першочергових потреб держави.

9. Введення бухгалтерського обліку, який би дав змогу проводити аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств усіх форм власності. Без чіткого знання стану фінансів підприємств не можна прийняти управлінські рішення по поліпшенню їх фінансово-господарської діяльності.

10. Зміцнення виконавчої, виробничої та фінансової дисципліни. Можна декларувати демократичні принципи існування суспільства, але без жорсткої дисципліни у виконанні законодавчих чи нормативних документів, чіткої організації виробництва, економного та цільового використання

фінансових та кредитних ресурсів вивести Україну з економічної кризи неможливо.

Відпрацювання запропонованих заходів стабілізації економіки збільшить прибутки і доходи держави, підвищить видатки як по фонду оплати праці, так і бюджетів усіх рівнів, посилить довіру населення до державних цінних паперів та й до фінансового ринку в цілому, що стабілізує грошовий обіг і кредитну систему.

Поступальний розвиток економіки неможливий без стійкої грошової одиниці, тому що різкі коливання курсу та значення купівельної спроможності карбованця не дають змоги організувати чіткий бухгалтерський облік, складання бюджету, унеможливають повноцінне становлення фінансово-кредитних відносин.

Стійкості грошей можна досягти шляхом стабілізації карбованця і введення гривні. Але щоб гривня була твердою грошима, необхідно будь-що відмовитись від покриття дефіциту державного бюджету за рахунок емісії.

На стійкість карбованця великий вплив чинить і надходження іноземної валюти (доларів, фунтів стерлінгів, німецької марки та інших) та її накопичення населенням, тобто маємо нейтральні гроші. Іноземна валюта в цей період виконує дві функції грошей - міри вартості та міри накопичення капіталу як у фізичних осіб, так і в окремих акціонерних товариствах і підприємств. Довіра до карбованця падає, а до твердої іноземної валюти підвищується.

Управління процесом залучення в обіг нейтральних грошей повинно бути вагомим внеском у стабілізацію і розвиток економіки України, а це потребує вдосконалення методів управління товарно-грошовими відносинами. В зв'язку з цим зростає значення досліджень ринкових відносин і особливо товарних ринків як основи одержання прибутків.

Коливання на товарному ринку в ринковій економіці ві-

дображають конкретний процес відтворення виробництва, який знаходить своє відображення в динаміці промислового виробництва і капіталовкладень, в коливаннях цін, змінах в торгівлі та інших економічних показниках, таких як інфляція. З її рівнем тісно пов'язана і облікова ставка Національного банку. Збільшення інфляції викликає підвищення облікової ставки, а її зменшення сприяє зниженню і облікової ставки, що викликає поживлення на кредитному ринку.

В цілому стабілізація економіки і її розвиток повинні йти шляхом: обмеження імпорту товарів на внутрішньому ринку України; стимулювання, санації та реконструкції виробництва за рахунок впровадження новітніх технологій; відпрацювання податкової та кредитної політики; реформування фінансово-кредитної системи; інвестування та структурної перебудови.

Підкреслюючи необхідність управління процесом приборкання економічної кризи, слід відмітити, що цей процес повинен опиратись як на кейнсіанську теорію зайнятості, інвестування, яка проявляє свою дію не зразу, а через певний відрізок часу, так і на монетарну теорію, яка дає швидкий, але нестійкий результат. Необхідно поєднувати монетаристські і немонетаристські методи, тобто потрібно в першу чергу стимулювати виробника через податкову і кредитну політику по пріоритетних напрямках розвитку рентабельних виробництв і регіонів. Дійсність сьогодні така, що високорентабельні прибуткові підприємства несуть весь тягар податкової політики держави, коли зароблені кошти через податки вилучаються до бюджету держави. Ці підприємства не можуть направити кошти на реконструкцію виробництва та встановлення обладнання і таким чином стають збитковими. В такому ж становищі знаходяться і цілі галузі виробництва: хімічна, нафтогазова, машинобудування. Загальне правило - швидше розвиваються ті підприємства і

галузі, які вже розвинуті. Органи державного управління повинні в першу чергу подбати про подальший розвиток цих підприємств і галузей, а не губити їх. Кошти для їх розвитку можна знайти за рахунок залучення приватних капіталів. Розвиток цих підприємств і галузей надасть змогу оживити торгівлю і поступово вести економіку України до передових ринкових перетворень, формування ринкових структур.

Тільки виявивши передові в технологічному плані і рентабельні підприємства і галузі, надавши їм відповідний статус і допомогу в їх передовому розвитку, можна і необхідно переломити спад виробництва на його неухильне зростання, що стане основою стабілізації економіки і розвитку інших підприємств і галузей виробництва. В усіх нині цивілізованих країнах економічне зростання розпочалося із першочергового розвитку найбільш рентабельних підприємств і галузей. Це правило повинно стати аксіомою і в Україні при проведенні економічних реформ. Тим більше, що зниження виробництва в Україні проходить із збільшенням зовнішнього боргу. Якщо на 1 січня 1994 року зовнішній борг України становив 4,5 млрд. доларів США, то вже на початок 1996 року він зріс до 8 млрд. доларів.

Зовнішній борг невпинно зростає, і якщо найближчим часом не буде прийнято дійових заходів для того, щоб зупинити зниження виробництва продукції і зростання зовнішнього боргу, то будуть ще тяжчі наслідки. Україна із незалежної країни перетвориться на повністю залежну.

Вкрай необхідно уже сьогодні прийняти дійові заходи по стабілізації економіки за рахунок проведення дійсно економічних реформ, які ліквідують такий дизбаланс.

Розглядаючи концепцію радикальних економічних реформ, спрямованих на формування ринкової економіки, не можна забувати, що вона реалізується через органи управління зверху донизу і через них розповсюджується на гос-

подарський ланцюг - підприємства, організації і установи. Ключовим питанням формування нової економічної системи є побудова взаємовідносин господарських організацій із регіонами, які представляють місцеві органи управління. Сьогодні вони наповнюються новим змістом і ув'язуються із змінами умов функціонування системи. Управління цими процесами в дослідженні розглядається в економічному аспекті і в першу чергу - управління фінансово-кредитними відносинами в державі.

Гроші, бюджет, кредит та інші показники, об'єднані в систему, розвиваються в новій економічній системі неадекватно. Сьогодні важко визначити траєкторію розвитку фінансово-кредитної системи України. Оптимальне вирішення проблеми повинне будуватись на основі системного аналізу, тобто необхідно використовувати програмно-цільовий підхід.

Поряд з цим, реалізація такого підходу не може бути здійснена без відпрацювання механізму регулювання, який дозволяє коригувати програмну траєкторію руху. Наприклад, збільшення або зменшення грошової маси, зміни у кредитуванні цільових програм, корегування прибуткової і видаткової частини бюджету та інше. Такий підхід дає змогу ввести науково обгрунтовану систему управління цими процесами. Необхідно відмітити, що в державі просліджується процес децентралізації управління формування бюджету (консолідований бюджет), що призвело до необхідності створення казначейства, яке чітко відповідає (разом із його органами на місцях) за використання коштів державного бюджету. Поряд з цим, районні, міські фінансові органи та облфінуправління несуть відповідальність за використання коштів відповідних місцевих бюджетів. Можна навести приклади з проблем розподілу кредитних ресурсів, оподаткування і введення місцевих податків. Все назване, включаючи взає-

мовідносини органів місцевого управління з підприємствами, організаціями і установами, різко підвищує роль і відповідальність органів місцевого управління за економічний розвиток регіонів.

В умовах переходу до ринкової економіки ефективним методом державного регулювання процесів економічного розвитку повинно бути планування в державному секторі економіки і регулювання діяльності недержавного сектора. Планування і регулювання повинні охоплювати як в цілому економіку держави (індикативне планування), так і місцеві органи управління на основі об'єктивної інформації з питань формування місцевих бюджетів, використання кредитних ресурсів та податкової політики.

Вихід з економічної кризи дасть змогу проводити дослідження за допомогою економічного програмування, основне значення якого базується на необхідності реалізації комплексної програми подальшого розвитку економіки держави, а також окремих програм, до яких відносяться фінансові, кредитні, податкові, цінові.

Побудова нової економічної системи потребує вжиття заходів по використанню великої кількості інформації. Створені структури управління як на державному, так і на місцевому рівнях для прийняття рішень проводять аналіз інформації, вибір і розподіл її за однорідністю, узагальнення і вибір реальних методів, які необхідні для побудови дійової системи, що даватиме змогу прийняти правильне управлінське рішення. Все це потребує обробки даних на комп'ютерах і обміну інформацією, що призвело до появи, наприклад, в системі НБУ і комерційних банках комп'ютерних центрів і введення системи електронної пошти та електронних платежів.

Проведені дослідження свідчать про надійний електронний облік, переказ платежів та введення діловодства. Не

менший потік інформації і в системі Міністерства фінансів України та його органах: Державній податковій інспекції, КРУ та Казначействі і їх органах на місцях.

Автором запропоновано для створення в підрозділах Міністерства фінансів системи електронної пошти і платежів скористатись системою, яка діє в НБУ і його регіональних управліннях, що дасть можливість:

- встановити жорсткий контроль за проходженням платіжних документів по надходженнях платежів в бюджет всіх рівнів;

- проконтролювати своєчасне і повне перерахування податків;

- підвищити виконавчу дисципліну.

В міру створення мережі електронних платежів та розрахункових палат Мінфін впровадить електронний бухгалтерський облік та діловодство.

Входячи в нову економічну систему, Україна не може існувати в замкнутій системі наукової інформації. Необхідна чітка організація системи передачі наукової інформації і зворотний зв'язок для прийому її з інших держав. Потрібна чітка система обміну інформацією, адже обмін інформацією стає одним із найважливіших елементів суспільної організації, який значною мірою визначає напрямки розвитку економіки України. Інформація є таким же продуктом, як і електроенергія, машини, обладнання. На відміну від них інформація ще й організаційно впливає на ті процеси, які відбуваються при використанні цих продуктів, сприяє впровадженню ресурсозберігаючих технологій.

Подальший розвиток електронних платежів, бухгалтерського обліку, електронної пошти дає змогу перейти до проблеми запровадження на Україні "електронних" грошей. Дослідження показують, що ця система успішно діє в таких країнах як Англія, США, Німеччина, Японія. Необхідно тільки

ознайомитись з системою "електронних" грошей, яка діє в цих країнах, тобто стоїть питання обміну науковою інформацією.

Світова практика базується на найновіших досягненнях інформаційних технологій, що дало змогу світовому співтовариству створити принципово нове інформаційне середовище, яке сприяє виникненню міжнародного інформаційного простору. Вступ України в цей інформаційний простір потребує державної підтримки коштами і координації дій всіх державних структур по створенню інформаційних каналів і формування системи користувачів.

Не можна забувати й ще про один елемент управління - контроль, ефективність якого залежить від достовірності наданої інформації про стан об'єкта контролю і про можливість проведення регулюючих заходів. Контроль дає змогу державним органам управління використовувати наявний фінансовий і економічний потенціал не тільки підприємств чи установ, а і районів, міст, областей, узагальнювати матеріали, вивчати тенденції, вносити пропозиції щодо покращення фінансового становища мобілізації резервів та розробки рекомендацій щодо ефективної реалізації фінансово-кредитної політики.

Стан економіки дає змогу допускати різні варіанти розвитку, тому що економічна наука не має такої теоретичної основи, яка б дала змогу чітко визначити орієнтири та оптимальний шлях економічного розвитку. Так, рівень цін на споживчі товари в Україні зріс за 1992-1995 роки в 31 тисячу разів. Величина заробітної плати за цей же період збільшена в 6 тисяч раз. Обмінний курс карбованця по відношенню до долара знизився в 2600 раз: з 70 карбованців за долар в січні 1992 р. до 186,8 тис. карбованців за долар в січні 1996 р.

Відомо, що не тільки Україна, але ряд країн, таких як Австрія, Німеччина, Угорщина, Польща після першої світової

війни мали різке зростання інфляції: в Угорщині в 1923 році рівень цін зріс в 21,4 раза, в Польщі - в 411 раз, в Німеччині - в 855 мільйонів раз, що призвело до падіння обмінного курсу валют цих країн відносно долара США, відповідно в 8,3 раза, 244 рази і 440 мільйонів разів.

Такий рівень інфляції вплинув на стан економіки та призвів до різкого збільшення дефіциту бюджету. Серед чинників цього явища в першу чергу - різке падіння виробництва та попиту на товари за рахунок заповнення ринку зарубіжними товарами з досить низькими цінами та кращою якістю.

Вихід, на наш погляд, полягає у створенні нового науково-виробничого базису і в першу чергу за рахунок переорієнтації виробництва на основі новітніх технологій, системного синтезу економіки за рахунок взаємовигідного обміну результатами праці між виробником і споживачем. Але взаємовигідний обмін неможливий без стабільних грошей, які є гарантом взаємовигідного товарообміну і стабільних цін. Тобто соціально орієнтована економіка починається із стабільних національних грошей. Тільки тверді гроші дають можливість розробити і включити механізм становлення фінансів держави.

Спроба монетарними методами вивести країну з гіперінфляції в 1996 р. дала можливість зменшити рівень інфляції до 30-35 відсотків річних проти 180 відсотків у 1995 році. Поряд з цим, монетарні методи не дали можливості припинити падіння виробництва.

Інфляція, виступаючи чисто монетарним явищем, завжди свідчить про ступінь неефективності не тільки монетарних зв'язків, але і форм монетарного управління в країні. Необхідно ввести в дію чинники макроекономічної стабілізації економіки і в першу чергу такі чинники, як збереження,

інвестиції, споживання та інші. Інвестиції можна провадити за рахунок кредитної і бюджетної систем та за рахунок зовнішніх інвесторів, приватного капіталу.

Не останнє місце в цьому процесі може належати і тіньовому капіталу.

Мова йде про нейтральні гроші. Поняття нейтральних грошей, на нашу думку, включає в себе гроші, які повністю виключені з грошового обігу на певний період: місяць, півроку, рік і т. п.

Нейтральні гроші слід відрізнити від нейтральності грошей, гіпотезу яких висунув представник кількісної теорії металістичних грошей Д. Юма. Згідно з гіпотезою Юма, нейтральні гроші становлять собою явище, коли із збільшенням грошової маси не відбувається реального збільшення показників економічного зростання, а змінюється лише їх номінальне значення.

Дослідження автора показують, що зростання нейтральних грошей проходить в період підвищення рівня інфляції і особливо в період гіперінфляції, коли держава не може забезпечити чітку, гарантовану індексацію грошових заощаджень, які знаходяться на вкладах у банках. В умовах недовіри до національних грошей населення обмінює свої заощадження на іноземну валюту (долари, фунти стерлінгів, німецьку марку тощо). В різних джерелах інформації такі заощадження в доларах становлять від 10 до 15 млрд. доларів, які не беруть участі в грошовому обігу і мертвим капіталом лежать у населення.

Нейтральні гроші в практичній діяльності Національного банку та й в роботі науковців не враховуються.

Виходячи з наведеного, пропонується при організації процесу прогнозування монетарної політики враховувати показники наявних нейтральних грошей як у населення, так і у приватних підприємств і організацій. Визначення нейтраль-

них грошей проводиться за формулою:

$$H = (Y_{Г_1} + Y_6) - Y_{Г_2} + H_1,$$

де: H - нейтральні гроші; $Y_{Г_1}$ - грошова маса в обігу на початок року, а $Y_{Г_2}$ - на кінець року; Y_6 - грошова маса, випущена в обіг; H_1 - сума нейтральних грошей на початку року.

Нейтральні гроші відображають різницю між сумою грошової маси в обігу на початку року та нових банкнот, випущених в обіг за рік, і грошовою масою в обігу на кінець року плюс нейтральні гроші на початок року.

Нейтральні гроші складаються з заощаджень (не направлених на купівлю товарів або на рахунки в банки), закупленої валюти, яка знаходиться у населення чи приватних підприємствах і не бере участі в грошовому обігу, а тому і в стабілізації і розвитку економіки України. Автором запропонована формула їх визначення:

$$H = П + О + С + З + В,$$

де: $П$ - гроші, заощаджені населенням, але не внесені в банки і не направлені на купівлю товарів; $О$ - гроші, одержані від підприємницької діяльності, але приховані від оподаткування, а тому не лежать на рахунках банків; $С$ - пенсії, стипендії, направлені на заощадження, але не внесені на особисті рахунки в банки; $З$ - гроші, одержані від нелегального бізнесу; $В$ - валютні заощадження, які не внесені на особисті чи розрахункові рахунки в банки і не беруть участі в готівковому обігу.

Слід відмітити, що гроші, одержані від нелегального бізнесу, хоча й є нейтральними, але набуваються злочинним шляхом і повинні повністю вилучатись у державний бюджет.

Нейтральні гроші при страхуванні державою вкладів громадян на випадок їх обезцінення можуть і повинні брати участь у стабілізації економіки України.

Комплекс заходів щодо розробки фінансово-кредитної політики держави та становлення системи управління фінансовими та кредитними системами відповідно до розбудови в Україні нових економічних відносин дозволить стабілізувати економіку і надати їй позитивного поступального руху.

В дисертації зроблені такі висновки:

1. Рекомендовано удосконалення державного управління економікою за рахунок економічних важелів системи планування, інвестування та запровадження новітніх технологій, встановлення чітких нормативних підвалин, реформування органів управління, визначення нормативів розподілу коштів, удосконалення структури управління народним господарством.

2. Вирішення методологічних проблем становлення нової економічної системи пов'язане з необхідністю структурної перебудови фінансово-кредитної системи України, що становить перший вагомий внесок у подолання інфляції та забезпечення макроекономічної стабілізації.

3. Рекомендації по вдосконаленню методики розрахунків грошових агрегатів, упорядкуванню грошового обігу та запропонована автором концепція існування нейтральних грошей дозволяють виявити чинники та розробити конкретні заходи по управлінню грошово-кредитними потоками, які визначають суттєвий вплив на реформування відносин власності, розвиток матеріально-технічної та науково-інформаційної бази, галузей народного господарства, інтеграцію в міжнародні співтовариства.

4. Процес реформування економіки потребує чіткого визначення структури доходів і видатків бюджетів всіх рівнів і повинен спиратися на чіткий їх облік на державному рівні

через Державне казначейство, на місцевому рівні – через фінансові управління, а їх загальний облік провадити в бюджетному банку, функції якого виконуватиме Національний банк України з його відділеннями в містах і районах областей, що дозволить забезпечити концентрацію інвестиційних ресурсів.

5. Становлення нової економічної системи держави потребує чіткого механізму регулювання бюджетів на макро- і мікрорівнях з принципово новим підходом до фінансування державних і місцевих програм, жорстким режимом економії коштів та нормативним регулюванням видатків бюджету.

6. Впровадження чіткого фінансово-кредитного контролю за механізмом господарювання на основі підпорядкування державного контрольно-ревізійного управління Кабінету Міністрів України дозволяє підвищити відповідальність всіх суб'єктів господарювання за економне використання коштів.

7. Факторний аналіз державних доходів та доходів місцевих бюджетів збільшує можливості комплексного та системного аналізу надходжень доходів всіх рівнів, що суттєво впливає на фінансовий механізм управління.

8. Впровадження якісно нової податкової системи створює умови для принципово нового механізму фінансового забезпечення, регулювання і формування фінансових результатів, тобто якісно підвищує регулюючу роль держави, чому сприяє розроблена концепція планування та управління системою грошового обігу та кредитування.

9. Методологічні засади формування єдиної системи інкасації цінностей за рахунок акціонування частки капіталів комерційних банків дають змогу створити при Національному банку України акціонерне товариство по інкасації цінностей, що дозволяє організувати управління системою інкасації на рівні провідних країн світу.

10. Впровадження розробленої концепції створення клірингового банку в рамках союзу прикордонних областей України і Росії дає змогу впорядкувати систему управління взаєморозрахунками, якісно покращити торговий баланс між обома державами за рахунок створення нових банків, переорієнтації раніш державних, а нині акціонерних банків - Промінвестбанку, "Україна", Укрсоцбанку в спеціалізовані, в статутних капіталах яких держава повинна мати не менше 30 відсотків акцій.

11. Розбудова нової економічної системи неможлива без реформування банківської системи шляхом створення розгалуженої мережі інвестиційних, іпотечних та інших спеціалізованих банків.

12. Пропозиції щодо вдосконалення системи інформаційного забезпечення фінансово-кредитної діяльності дають змогу сформувати методичні засади введення на Україні електронних грошей та забезпечити систему заходів, спрямованих на подолання платіжної кризи.

III. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ.

1. Монографії.

1.1. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку - К.: Наукова думка, 1995. - 10 д.а.

1.2. Державне управління фінансами в ринковій економіці. - К.: УкрІНТЕСІ. 1994. - 6,0 д.а.

1.3. Фінанси в ринковій економіці. - Суми: Слобожанщина, 1993. - 5,0 д.а.

2. Брошури.

2.1. Організаційно-економічні засади формування грошової системи України. - Суми: Слобожанщина, 1995. - 1,63 д.а.

• 2.2. Удосконалення кредитної системи та важелі реалізації кредитної політики держави. - Суми: Слобожанщина, 1995. - 2,79 д.а.

2.3. Організація фінансового аналізу та контролю в умовах впровадження нової фінансово-кредитної системи України. - Суми: Слобожанщина, 1995. - 1,4 д.а.

2.4. Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. - Суми: Слобожанщина, 1995. - 2,09 д.а.

3. Статті і тези доповідей на наукових конференціях.

3.1. Проблеми місцевих бюджетів //Фінанси СРСР, №7, 1991. С. 8-11.

3.2. Проблеми фінансів при роздержавленні та приватизації власності. В кн.: Проблеми роздержавлення і приватизації. Республіканський будинок економічної та науково-технічної пропаганди. - К., 1991. С. 26-32.

3.3. Місцеві бюджети в умовах переходу до ринку // Економіка України, № 7, 1992. С. 79-81.

3.4 Проблеми фінансів в період переходу до ринкової економіки //Економіка України, № 12, 1992, С. 24-30.

3.5. Формування фінансів у ринковій економіці. В кн.: Актуальні питання регіональної економіки в умовах переходу до ринкових відносин. (Матеріали міжбласної науково-практичної конференції). Тези доповіді. - Суми: Сумський філіал Північно-східного наукового центру НАНУ, 1993. С. 47-73.

3.6. Економічні теорії грошей, інвестицій та накопичень в стабілізації економіки та її поступальному розвитку. В кн.: Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. - Донецьк: Академія економічних наук, 1994, С. 3-9.

3.7. Суть і функції фінансів. В кн.: Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. - Донецьк: Академія економічних наук, 1994. С. 18-22.

3.8. Фінансове прогнозування і планування в кн.: Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. - Донецьк: Академія економічних наук, 1994. С. 28-32.

3.9. Перспектива розвитку фінансово-кредитних отношений в Україні. Вісник Сумського державного університету. Серія Фінанси та кредит. № 1, 1994. С. 18-21.

3.10. Виявлення взаємозв'язків статистичних спостережень і їх вплив на економіку. Вісник Сумського державного університету. Серія Фінанси та кредит. № 2, 1994. С. 26-28.

3.11. Зберегти державне планування //Голос України. № 157 (907). 18.08.94.

3.12. Грошовий обіг. В кн.: Фінанси в умовах ринку. - Суми: Сумський сільськогосподарський інститут, 1995. С. 3-6.

3.13. Гроші і інфляція. В кн.: Фінанси в умовах ринку. - Суми: Сумський сільськогосподарський інститут, 1995. С. 12-15.

3.14. Реформування фінансової системи в умовах ринкової економіки. В кн.: Проблеми забезпечення фінансової

стійкості виробництва в галузях АПК. Міністерство сільсько-го господарства і продовольства України, Сумський сільсько-господарський інститут. Тези доповіді міжвузівської науково-практичної конференції. - Суми, 1995. С. 6-8.

3.15. Міжнародні фінансово-кредитні установи. В кн.: Социально-экономические и политические процессы общества в переходный период. Материалы международной научно-практической конференции. Сумский сельскохозяйственный институт, республиканское правление Союза экономистов Украины, Сумское областное правление Союза экономистов Украины. - Суми, 1995. С. 5-10.

3.16. Проблемы обмена научно-технической информацией стран СНГ, центральной и восточной Европы в современных условиях. Госкомитет Украины по вопросам науки и технологии, Международный центр научной и технической информации, Украинская академия информатики, Украинский институт научно-технической и экономической информации, Ивано-Франковский центр научно-технической и экономической информации. Международная научно-практическая конференция. Тезисы докладов и сообщений. - К.: 1995. С. 102-104.

3.17. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. - К.: Наукова думка, 1995. - 177 с.

3.18. Методи формування і регулювання бюджету і позабюджетних фондів //Економіка України, № 10, 1995. С. 24-33.

3.19. Інформаційне забезпечення фінансово-кредитної діяльності. В кн.: Державне регулювання економіки в умовах ринку. - К.: ДКНТ, 1995. С. 38-57.

3.20. Особливості формування кредитної системи України. Вісник Сумського державного університету. Серія Фінанси та кредит, № 3, 1995. С. 25-29.

3.21. Інформаційне забезпечення фінансово-кредитної

діяльності //Проблеми розвитку фінансового менеджменту.
- Київ - Суми: Слобожанщина, 1995. С. 3-12.

3.22. Необхідність кредиту та його суть //Вісник Національного банку України. № 3, 1995. С. 20-27.

3.23. Фінанси України в умовах перехідної економіки // Фінанси України, № 1, 1996. С. 32-37.

3.24. Роль економічних теорій грошей, інвестицій і накопичення у стабілізації та розвитку економіки //Вісник Національного банку України, № 2, 1996. С. 60-63.

3.25. Дослідження ринкової нерівноваги та впливу на розвиток економіки держави нейтральних грошей. Вісник Сумського державного університету. Серія Фінанси та кредит. № 5, 1996. С. 47-52.

ANNOTATION

Salo I.V. Management and regulation of finance-credit in condition of creating new economic system in Ukraine.

The dissertation is a manuscript.

Thesis / a manuscript / for the Doctor Degree and in Economics in management planning and state regulation of economy. Kharkov State University. Kharkov, 1996. 30 scientific works published on the disertation elaborate system of measures on reformation and security of management and regulation of finance-credit relations in condition of making new economic system in Ukraine, directed at real overcoming of inflational processes, stimulation of reviving and uprising production. Principles and methods of finance-credit manadement and banking system, money circulation, budget and taxation spheres are broadly worked out besides particular methords of realization of finance-credit control, regulation of local budget and nonbudget funds and management of neutral money are worked out too. Schemes of management of finance-credit and budget streams have been

grounded methods of normal regulation of financial resources movement have been introduced, including income and outcome budgets on all levels also have worked up complex measures of management of investing processes, creation and practical use emissive, bank, budget and credit regulators, which can be used while guaranteeing of manageable process of macroeconomic stabilization.

АННОТАЦИЯ

Сало И. В. "Управление и регулирование финансово-кредитных отношений в условиях создания новой экономической системы Украины".

Диссертация является рукописью.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.02.03 - управление, планирование и государственное регулирование экономики. Харьковский государственный университет. Харьков, 1996.

По теме диссертации опубликовано 30 научных работ, в которых разработана система мероприятий по реформированию и обеспечению управления и регулирования финансово-кредитными отношениями в условиях создания новой экономической системы Украины, которая направлена на реальное преодоление инфляционных процессов, стимулирование оживления и подъема производства. Всесторонне обоснованы принципы и методы управления финансово-кредитной и банковской системами, денежным обращением, бюджетной и налоговой сферами, а также разработаны конкретные методики осуществления финансово-

кредитного контролю, регулювання місцевих бюджетів і внебюджетних фондів, управління нейтральними деньгами. Обоснованы схемы управления финансово-кредитными и бюджетными потоками, предложены методики нормативного регулирования движения финансовых ресурсов, в т. ч. доходов и расходов бюджетов всех уровней, разработан комплекс мероприятий по управлению инвестиционными процессами, созданием и практическим использованием (применением) эмиссионных, банковских, бюджетных и кредитных регуляторов, которые могут быть использованы для обеспечения регулируемого процесса макроэкономической стабилизации.

Ключові слова: державне управління, фінансова система, бюджет, банківська система, кредит, грошовий обіг, інфляція, економічна стабілізація, позабюджетні фонди, інвестиції, нейтральні гроші.

107
108

439900

AB. АВ 35.728

Відповідний за випуск В. П. Бабич.
Комп'ютерний набір видавництва "Слобожанщина".
244030, Суми, Кузнечна, 2.

Різоцентр СумДУ. Т. 100 прим.